

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון ל"ה

תשע"ג

חספו 447

שיר של יום המישי

לצערנו, וגם את זה מזכירים בראש השנה, לא תמיד היינו במקום הזה. בהמשך ההיסטוריה היו נפילות רבות שלא הנכחנו את ה' בחיינו ולא שמענו בקולו. לא הרחבנו את פינו וגם לא זכינו שה' ימלא אותנו בשפע. לכן, "ואשלחוו בשרירות לבם ילכו במועצותיהם". אנו עומדים בראש השנה, בהתחלה חדשה, כדף ריק...

מה מציע לנו כותב המזמור לחשוב ולומר ביום הראשון של השנה? "הרחב פיך ואמלאהו". תהיה בהרחבת הדעת ובהרחבת הפה, באמונה שלמה שהקב"ה ייתן לנו חיים טובים.

אומר ר' שלמה קרליבך בעניין זה: אם אתה מסופק ואומר לעצמך "מי יודע?!"... אומר הקב"ה: "שמע, אם אתה לא יודע, גם אני לא יודע..."

יש להאמין באמונה שלמה (לב השמים, ראש השנה, לחשוב ולהאמין בטוב).

משמעות נוספת של המילים "הרחב פיך ואמלאהו" היא שהם רומזים לנו להרחיב את מה שיש, להיות בו, לשהות בו, ובמיוחד בפה לדבר על מה שיש. על האדם להעצים על ידי הזכרת הדברים שוב ושוב, לספר לעצמו ולאחרים על הטוב הניתן לו על ידי ה'.

ביום זה של התחלת השנה על האדם לסכם לעצמו את כל הטוב שה' עשה לו בשנה שעברה, להיות במקום של הרחבת הפה, דבר המחזיר אותנו לחוויה הטובה, לאירוע הנסי שה' מביא, וממלא מקרב אותנו לה' יתברך. האדם וסביבתו מתמלאים בהנחת ה', בהודיה לו ובאהבתו.

חז"ל לימדו אותנו לומר מזמור זה לא רק בראש השנה, אלא גם בהושענא רבה וכשיר של יום בכל יום חמישי. בראש השנה, על פי לימודנו במזמור, אזכור הנסים הכלליים והפרטיים שנעשו לנו לשעבר ובשנה זו; בחג הסוכות הן כסיכום האסיף של הטובה של השנה שעברה הן כהתכוננות לשנה החדשה ואמונה שה' ייתן לנו מים רבים בגשמי ברכה כמו שעשה לנו נסים במים ביציאה ממצרים ובמדבר; ובכל שבוע ושבוע, לקראת סופו, כסיכום הטוב שניתן לנו בשבוע זה, להעצימו, לדבר עליו ולהאמין שה' פתוח לתת לנו שפע נוסף.

שנוכה להרחבת הדעת והלב וביטויים בפה, וה' יתברך ימלאהו בכל טוב.

מירי בן שטרית

מרצה במכון הגבוה לחינוך ואמונה

לפי מסורת חז"ל אומרים מזמור זה בראש השנה, על פי פסוק ד: "ותקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו" – איזהו חג שהחודש [הלבנה] מתכסה בו? [מפני שהוא בתחילת החודש] הוי אומר זה ראש השנה!" (ראש השנה ח, ב).

בראש השנה, יום של חשבון נפש לאומי ואישי, על פי המזמור אנו נושאים עיניים לאחור, לשחר הולדתנו במצרים ומתבוננים, על כל הנסים המופלאים שה' עשה לנו בארץ הזרה.

"שפת לא ידעתי אשמע": הסיר מאתנו את סבל עבודת הפרך של נשיאת מסעות על השכם והעברת דודים כבדים ממקום למקום, "הסירותי מסבל שכמו כפיו מדוד תעברנה". בזמן המעבר בים סוף כשה' קרע לנו את הים נאמר, "וישקף ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים" (שמות יד, כד). התגלה אלינו בענן וברעם ממקום סתרו, "בצרה קראת ואחלצך אענך בסתר רעם". המס את המצרים וטבעו בים סוף, ואנחנו יצאנו ביד רמה.

לאחר סקירה זאת של נסים ממשוך המזמור לדבר על שמיעה לקול ה', "שמע עמי ואעידה בך, ישראל אם תשמע ליי", על הנחת ה' בחיים שלנו ללא אלים אחרים, והשיא של התגלות ה' אלינו והוכחת מציאותו בהר סיני באמרו אלינו, "אנכי ה' אלקיך המעלך מארץ מצרים". מיד לאחר סקירת הנסים שמצויים אנו לזכור בראש השנה, על פי המזמור, נאמרות המילים המכוננות "הרחב פיך ואמלאהו".

מה פירוש מילים אלו? מה הקשר שלהם לסקירת הנסים של יציאת מצרים ולפסוקים הכתובים בהמשך, המדברים על תוכחה לישראל שלא שומעים לקול ה'? האם יש למילים אלה משמעות מיוחדת לאמרם בראש השנה דווקא?

לפירוש המילים נוכל לומר שכותב המזמור מציע לנו להרחיב את הפה שלנו, ואז ה' ימלא אותנו. מה משמעות הצעה זו? אם אתה עומד לפני ה' בעמדה נפשית שה' הוא אלוקי החסד והרחמים וכל עניינו להיטיב לנו, ואתה גם בעמדה רוחנית שמאמין ביכולתו של ה' לתת לנו אין סוף של טוב ושפע, גם לא צפוי, לא נראה באופק, בלתי מציאותי ואפילו הזוי – הכול אפשרי אצל ה' יתברך.

אתה גם לא בא ממקום שה' חייב לך, שמגיע לך. אתה פשוט עומד לפני ה' בידיים מושטות לקבלת השפע ובהרחבת הפה בשבח, בהודיה, באמונה ובבקשה.

במזמורנו זה אנו מזכירים בראש השנה את כל נסי היציאה ממצרים שבאו עלינו ממקום של "בצרה קראת ואחלצהו" וגם ממקום של הפתעה ונתינה של דבר לא צפוי, שפה חדשה, הרעפת נסים גלויים עלינו. זו הפעם הראשונה שזכינו כעם למנה כזו של שפע, "שפת לא ידעתי אשמע".

איננו יחיד, אך בהחלט מיוחד

כדי לבצע תפקיד שהוא למעלה מכוחותיו של שליח. זו שליחות שאי אפשר לקיימה והיא מחוסרת כל ערך. מאחר שאם ממנים אדם למלא שליחות, מן הראוי ליתן לו גם את היכולת לפעול כשליח. משום כך נברא היחיד בתקופה ובמקום שבהם יוכל לקיים את פעולתו לשם מילוי שליחותו.

אין מקריות וסתמיות בעולם. ריבונו של עולם מכוון ומשגיח שכל אחד יגיע למקומו המדויק. כאשר כל אחד נמצא במקומו ופועל את פועלו הייחודי, הולך העולם, מיתקן ומשתלם. שהרי לכך נוצרנו.

נקודה נוספת הנלמדת מהפסוק הנ"ל היא הידיעה כי כל נקודת עוצמה ניתן להפנות לכיוונים שונים. כאשר קרח התסיס את האליטות נגד משה הוא טען שמשה מתנשא. לא במקרה משה רבנו, שעליו העידה התורה כי הוא העניו מכל אדם, נחשד דווקא בגאווה. משה רבנו היה בעל עוצמות אדירות וקרבת אלוקים במדרגה הגבוהה ביותר שבן אנוש הגיע אליה. היו לו את כל היכולות האפשריות כדי להעצים את עצמו ולהתרכז באישיותו בלבד. אך הוא מראה לנו את הדרך הנכונה לצעוד בעולמו של הקב"ה. הוא הפנה את כל עוצמתו האדירה כלפי חוץ, לדבקות מוחלטת בריבונו של עולם ולחיבור כנה ותמידי לעם ישראל. עלינו להעמיק כדי להפנות את כל כוחותינו לטוב, להאיר עם האור הגדול שנטע בנו מלך מלכי המלכים.

בלמדנו חינוך עלינו לזכור יסודות אלו, להאמין בטוב שבתלמידיו וגם בנו; להאמין בייחודיות ובשליחות של כל אדם ולעזור לכל אחד (גם לעצמנו) להפנות את כל כוחות החיים לשם שמים.

"צריך שכל אדם ידע ויבין שבתוכו דולק נר, ואין נרו כנר חברו, וצריך שכל איש ידע ויבין שעליו לעמול ולגלות את אורו ברבים ולעשותו לאבוקה ולהאיר את העולם כולו" (הראי"ה קוק צוק"ל).³

ספיר אודסר

סטודנטית בהתמחויות להיסטוריה

ולחינוך חברתי קהילתי (פק"ם) ובמכון הגבוה לחינוך ואמונה

"ויקהלו על משה ועל אהרן [...] כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה', ומדוע תתנשאו על קהל ה'?"

כל בני האדם נולדו שווים. האמנם? כולנו למדנו לזחול, לאכול, לדבר; עברנו את כיתה א', וצלחנו, אולי אפילו בהצלחה, את שנות התיכון; סיימנו בגרויות, שירתנו את המדינה בשנות השירות הלאומי, והגענו ללמוד את אותו המקצוע, באותה המכללה. כישרונות, אופי, ותכונות נדחקו לעתים הצידה לתוך תבנית אחידה, עד שבשלב כלשהו השתכנענו כי כולנו אותו הדבר. שכחנו את פנימיות החיים.

ריבוי המינים בטבע יוצר הרמוניה מופלאה. לכל אחד תפקיד, מקום וזכויות הייחודיים רק לו. הרבגוניות הזו היא החיים.

קרח טען שכולם שווים, אז מדוע שמשה ואהרן יכהנו כמנהיגי העם? קרח צדק, אך טעה בגדול!

כולנו יהודים, בניו אהוביו של מלך מלכי המלכים; כולנו יצאנו ממצרים וקיבלנו את מכתב אהבתו הנצחית של ריבונו של עולם – את התורה. אך האם בשם עובדה זו נמחק את הבחירה האלוקית במשה רבנו ובאהרן אחיו? האם נתעלם מייחודיותו של גדול הנביאים ושל כל אחד אחר בשם השוויון?

פרשת קרח מלמדת אותנו יסוד חשוב: הייחודיות היא הדבר המשותף לכולם.

חז"ל מכוונים אותנו כי "נברא אדם יחיד",¹ ומוסיף רבי מנחם מנדל מקוצק, "והוא חייב להישאר תמיד ביחידותו"; להישאר הוא, עם שליחותו ובשורתו שעליו לבשר לעולם כולו, ולשם כך הגיע הנה.

הרב סולובייצ'יק² כותב כך:

את העובדה שמישהו חי בזמן מסוים, בתקופה מוגדרת ובמקום מוגדר, ולא נולד בתקופה אחרת ובנסיבות אחרות, נוכל להבין רק אם נקבל את עצם הרעיון בדבר שליחותו של האדם. ההשגחה יודעת היכן וכיצד יכול הפרט היחיד על חסרונותיו וכוחות הנפש האצורים בו, לקיים את שליחותו. באילו נסיבות ותנאים ובאיזו חברה יהא זה בכוחו של האדם למלא את שליחותו. בורא העולם פועל בהתאם להלכה האומרת כי לא יתכן למנות שליח

הציונות הדתית בעקבי רבנו הרצי"ה זצ"ל

מדבריו על אודות נשים ו"מצוות שהזמן גרמא"

ברוריה מכמן

בפעם הראשונה שאנו מוצאים "עם של נשים" בתורה הוא בסידור הקמת המשכן במדבר: "אשר צבאו פתח אהל מועד", כמו שכתוב בספר שמואל "הנשים הצבאות פתח אהל מועד", מחנה נשים גדול מאד. ישנן מצוות שאין נשים חייבות בהן: "מצוות שהזמן גרמא". יחד עם זה יש חלק של קיום תורה למעשה שאינה קשורה בזמן. יש מצוה אחת שאינה קשורה בזמן, שלא הזמן גרמא, לא משועבדת לסדר הזמן, אלא מעל לזמן, יותר ממה שבזמן, והיא מצוה יסודית, הכרחית וחיונית, גם לנשים וגם לאנשים: מצוות אמונה! לברר ענייני אמונה, הוא צורך חיוני לכולנו, אנשים ונשים. כולנו נקראים ישראל מאמינים.

[...] לגבי מצוות שהזמן גרמא, זה הגיוני וצודק שעקרת הבית המשועבדת לבית תהיה פטורה מהן. היא מחנכת, כמו שכתוב "אל תטוש תורת אמך" [...] אך אם נשים רוצות לקיים מצוות אלה, רשאיות הן, אבל נשאלת השאלה אם יכולות הן לברך "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו"? הרי לגבי "וציוונו", סדר התורה מן השמיים הוא שחלק הגברים לחוד וחלק הנשים לחוד, ועל פי הסדר התיאורטי ההלכתי הזה, נשים אינן בכלל "וציוונו". אך ישנן נשים שיש להן חשק לקיים מצוות שהזמן גרמא, ודווקא עם ברכה: "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו". אך איך ציוונו והיכן ציוונו? הרי אלו מצוות שהזמן גרמא שנשים פטורות. צריך לבדוק אם מותר לנשים לומר כן, כי זה לא פשוט כל כך.

פוסק רבנו תם: נשים יכולות לברך ברכת המצוות בשם ומלכות אף על פי שאינן מחוייבות באופן פרטי. על פי דברי קודשו של רבנו תם, מבעלי התוספות, שהוא בלי ספק בר סמכא גדול, נשים יכולות לקיים מצוות עשה שהזמן גרמא, אף על פי שמן הדין הן פטורות, ולברך "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו". זו חידה גדולה. מן הסתם אפשר לסמוך על רבנו תם, אלא שהדבר צריך ביאור.

הביאור קשור למה שאמרנו, למושג אשה במובן הכולל, הכלל-כללי. מעמד הר סיני שייך לקדושת ישראל, לכל כלל ישראל, כולל אנשים, נשים וטף, כולם. ערכה המיוחד של האשה שהיא כללית, - שעשני כרצונו - ומתוך כך אינה מחוייבת בחלק של פרטי מצוות. יחד עם זה מותר לה לקיים ולברך. הכיצד? מצד כלל קדושת התורה והמצוה בישראל. מצד שייכות התורה והמצוה לכלל ישראל, המקיפה את כולם, אנשים ונשים.

מתוך: הרב שלמה אבינר (עורך), שיחות הרב צבי יהודה; הבית היהודי, ירושלים [ללא ציון שנה], עמ' 50-53.

³ המאמר הנ"ל מבוסס על מאמרו של אהרונ ברגשטיין לפרשת קרח, בספרו "פעם בשבוע" - תובנות והעצמה אישית מפרשת השבוע.

¹ סנהדרין ד, ג.
² בספרו "ימי זיכרון".